

Vplyv globalizácie na pracovnú silu v poľnohospodárstve Slovenskej republiky

Ing. Elena Širá, PhD.*

Prešovská univerzita v Prešove
Katedra ekonómie a ekonomiky
Konštantinova 16, 080 01 Prešov, Slovakia
elena.sira@unipo.sk

Ing. Mariana Dúbravská, PhD.

Prešovská univerzita v Prešove
Katedra ekonómie a ekonomiky
Konštantinova 16, 080 01 Prešov, Slovakia
mariana.dubravska@unipo.sk

* corresponding author

Abstrakt: Agriculture has an important position in every country, whether historically or in terms of importance. In today's global world, this industry is affected by new trends and new competition in the market. This new trends arise mainly from the globalisation impact. In this sector, new management challenges have recently emerged, new trends in human work are observed. Therefore, the aim of the paper is to identify the trend of the agricultural workforce based on the development over time. Human work in agriculture is very specify, so we analysed the structure of workers and the wages.

Kľúčové slová: agriculture, human work, globalisation, wage

JEL klasifikácia: F66; J21; Q13

Informácia: Tento príspevok je jedným z čiastkových výstupov v súčasnosti riešeného vedecko-výskumného grantu: VEGA 1/0082/19 „*Riadenie podnikov potravinárskeho priemyslu v kontexte dopadov globalizačných a integračných tendencií*“

1. Úvod

Poľnohospodárstvo má významné postavenie v každej krajine, či už z historického hľadiska alebo z hľadiska dôležitosti. Bez výrobkov poľnohospodárstva by nemohol existovať život. To je jedným z dôvodov, prečo sa v tomto článku venujeme odvetviu poľnohospodárstva.

Toto odvetvie je v súčasnom globálnom svete ovplyvnené novými trendmi a novou konkurenciou na trhu. V tomto sektore sa v poslednom období vyskytli nové výzvy v oblasti riadenia, inovácií a ďalších technologických pokrokov. Dopady globalizácie je vidieť v bežnom živote, a aj v takmer každom odvetví, poľnohospodárstvo nevynechávajú. Na poľnohospodársky sektor významne vplývajú zmeny v globálnom svetovom prostredí. Po prvé, môžeme tu vidieť výrazné vplyvy podnebia. Prostredníctvom objemu rastlinnej výroby, respektíve neprodukcii v dôsledku významných klimatických zmien sa tento faktor výrazne podpisuje na ekonomických výstupoch poľnohospodárstva. Po druhé, kvôli prísnejším trhovým podmienkam a jej súčasnej regulácii. Zmeny v týchto oblastiach majú významný vplyv nielen na rozvoj samotného poľnohospodárskeho sektora, ale aj na rozvoj hospodárstva ako celku.

2. Základné teoretické východiská

Poľnohospodárstvo má v živote každého z nás nezastupiteľnú úlohu. V minulosti bola hlavnou úlohou poľnohospodárstva najmä výroba potravín. Toto sa nedávno zmenilo s pridanou hodnotou multifunkčnosti. Tento trend, ktorý je charakteristický pre poľnohospodárstvo a rozvoj vidieckych sídiel, je právne zabezpečený spoločnou poľnohospodárskou politikou (SPP) a novou politikou rozvoja vidieka EÚ. (Knickel a kol. 2009)

Poľnohospodárstvo patrí k najstarším odvetviám každého hospodárstva. Je to kľúčové odvetvie, pretože jeho úlohou je poskytovať obyvateľstvu výživu. Hlavným výrobným faktorom je pôda, ktorá má obmedzenú veľkosť. Je to faktor, ktorý nemožno obnoviť a jeho veľkosť je konštantná. (Kuzevičová et al. 2013) Zvyšovanie poľnohospodárskej výroby sa tak dosahuje iba efektívnejším využívaním pôdy s využitím najnovších poznatkov. V mnohých krajinách je poľnohospodárstvo využívajúce inovačné prvky hlavnou hnacou silou hospodárskeho rozvoja krajiny. (Ayodele, Innocent, Garba 2019)

Výhody poľnohospodárstva boli obrovské. Poľnohospodárstvo bolo roky jedným z vedúcich sektorov hospodárstva krajiny. (Popov 2017). V súčasnosti rozvoj ktoréhokoľvek odvetvia zahŕňa dodržiavanie zásad trvalej udržateľnosti, čo znamená hospodársky, sociálny a environmentálny rozvoj. Poľnohospodárstvo je navyše veľmi dôležitou oblasťou na zabezpečenie trvalo udržateľného rozvoja. Environmentálne otázky získavajú čoraz väčší význam pri zabezpečovaní väčšieho hospodárskeho rozvoja. Globalizácia a urbanizácia ovplyvňujú životný štýl a správanie spotrebiteľov. Trvalo udržateľný hospodársky rozvoj zahŕňa presadzovanie politik šetrných k životnému prostrediu na akekoľvek ekonomickej úrovni a transformáciu spotreby a výroby tak, aby ľudské a hospodárske činnosti podporovali udržateľnú spoločnosť. (Aceleanu 2016)

Poľnohospodárstvo má pre spoločnosť nenahraditeľnú úlohu v podobe zabezpečovania výživy obyvateľstva. Z toho vyplýva, že jeho produkčná funkcia je najdôležitejšia. V súčasnosti v ekonomike vidieka významnú rolu získavajú malé a stredné podniky, rodinné podniky spracovateľského priemyslu, mladí farmári a renesancia remesiel, čo smeruje k diverzifikácii ekonomických činností, ktorá prináša viac pracovných príležitostí pre obyvateľstvo vidieka. (Némethová, Jaďuďová 2018)

Podľa Buchta (2013) znižovanie stavov pracovných síl v poľnohospodárstve je sprievodným javom kontinuálnej reštrukturalizácie agrárneho sektora. Podľa Jamborovej a Masára (2015) vývoj agrárnej zamestnanosti na Slovensku charakterizuje nielen pokles pracujúcich, ale i podielové zmeny v postavení v zamestnaní, v zastúpení profesijných kategórií.

Lisý a kol. (2011) členia obyvateľstvo (ženy a muži vo veku od 15 do 62 rokov) do troch základných skupín:

- **Zamestnaní** - ľudia, ktorí vykonávajú platenú prácu, zaraďujeme tu aj tých ktorí prácu majú, ale nepracujú z dôvodu choroby, štrajku alebo majú dovolenku,
- **Nezamestnaní** - sú ľudia, ktorí nemajú prácu, ale aktívne ju hľadajú, alebo sa do nej chcú vrátiť. Aby boli ľudia považovaní za nezamestnaných, musia byť zaregistrovaní na príslušných úradoch. "Pod nezamestnanosťou chápeme nedobrovoľné, dlhotrvajúce prerušenie práce z dôvodu nemožnosti nájsť si zamestnanie. Medzi zamestnancom a zamestnávateľom neexistuje alebo bol prerušený pracovno-právny vzťah.,, (Strieženec 2001, s. 154). Nezamestnanosť nastáva, keď si človek aktívne hľadajúci zamestnanie nemôže nájsť prácu. Nezamestnanosť je kľúčovým ekonomickým ukazovateľom, signalizujúcim (ne)schopnosť pracovníkov pohodovo získať zárobkovú prácu, ktorá prispieva k produktívnej produkcii hospodárstva.
Zamestnaní a nezamestnaní tvoria pracovnú silu.
- **Mimopracovná sila** - všetci ostatní, ktorí nie sú súčasťou pracovnej sily. Ide teda o skupinu dospelých obyvateľov, ktorá navštevuje školu, vedie domácnosť, nemôže pracovať pre chorobu, alebo si jednoducho prácu nehľadá vôbec.

3. Metodológia

V prvej časti príspevku sme poukázali na dôležitosť a význam odvetvia poľnohospodárstva v dnešnom globalizovanom prostredí. Na základe načrtnutých trendov a po zvážení podmienok príznačných pre toto odvetvie na Slovensku sme si stanovili cieľ práce.

Cieľom príspevku je identifikovať trend pracovnej sily v poľnohospodárstve na základe vývoja v čase. Pre analýzu sme si zvolili obdobie 2012 - 2018. Vybrali sme si odvetvie poľnohospodárstva. Výber odvetvia je na základe jeho špecifik na trhu práce.

Pri analýzach pracovnej sily sme sa zamerali aj na výšku mzdu ako jeden z motivačných faktorov pracovníkov. V členení na kraje Slovenska sme chceli poukázať na rozdielnosť medzi regiónmi v rámci jednej krajiny. Podkladové údaje pre analýzy sme čerpali zo Štatistického úradu SR, z databázy DATAcube.

4. Výsledky a diskusia

Vývoj agrárnej zamestnanosti je charakteristický nielen dlhodobým poklesom zamestnanosti, ale aj podielovou zmenou profesných kategórií pracovných síl. V priebehu transformačného obdobia došlo v poľnohospodárskej prvovýrobe k výraznému úbytku pracovníkov v hlavnom zamestnaní (v minulosti tzv. trvalo činní pracovníci). Z 351,2 tis. v roku 1989 na 51,5 tis. v roku 2014, t. j. na necelú jednu sedminu. Tento pokles súvisel nielen s obmedzením poľnohospodárskej výroby, ale aj so zánikom nepoľnohospodárskych aktivít (tzv. pridružených výrobní), ktoré zamestnávali až jednu pätinu pracovných síl v poľnohospodárstve. (Buchta 2016)

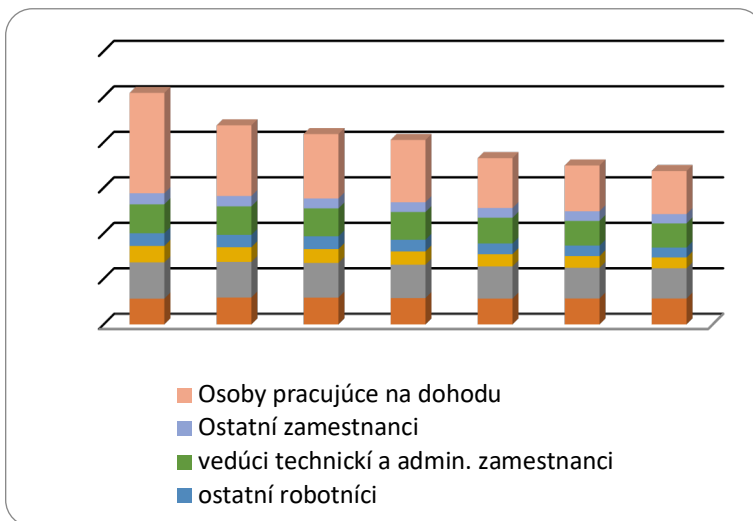
Vplyv globalizácie je možné vidieť aj na príklade poľnohospodárstva na Slovensku. Zavádzaním nových technologických postupov, prepájaním procesov medzi krajinami dochádza k zmenám v oblasti pracovnej sily.

Tabuľka 1: Profesijné členenie pracovníkov v poľnohospodárstve

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Trvale činní zamestnanci spolu	28 835	28 231	27 694	26 861	25 595	24 879	24 261
Trvale činní robotníci v rastlinnej výrobe (RV)	5 662	5 920	5 893	5 782	5 690	5 699	5 710
Trvale činní robotníci v živočíšnej výrobe (ŽV)	7 975	7 821	7 627	7 340	7 070	6 766	6 637
Trvale činní remeselníci a opravári	3 620	3 227	3 041	2 928	2 678	2 553	2 367
Trvale činní ostatní robotníci	2 788	2 725	2 809	2 563	2 356	2 315	2 177
Trvale činní vedúci technickí a admin. zamestnanci	6 359	6 266	6 137	6 097	5 662	5 428	5 307
Ostatní trvale činní zamestnanci	2 431	2 272	2 187	2 151	2 139	2 118	2 063
Osoby pracujúce na dohodu	22 056	15 528	14 140	13 681	10 962	10 054	9 457

Zdroj: vlastné spracovanie na základe údajov ŠÚ SR

Pri podrobnejšej analýze profesií pracujúcich v poľnohospodárstve vidíme, že významnú časť tvoria osoby pracujúce na dohodu. Tento fakt vyplýva aj z podstaty práce v poľnohospodárstve, ktorá vo veľkej miere využíva sezónnych pracovníkov. Ďalšou zvláštnosťou je, že pri všetkých typoch profesií je vidieť zníženie počtu pracovníkov medzi rokmi 2012 - 2018. Tiež si môžeme všimnúť prevahu zamestnancov v živočíšnej výrobe nad zamestnancami v rastlinnej výrobe.

Graf 1 Profesijné zloženie pracovnej sily v poľnohospodárstve

Zdroj: vlastné spracovanie na základe údajov ŠÚ SR

Výrazný pokles jednak celkového počtu pracujúcich v poľnohospodárstve a jednak aj pokles badaateľný v jednotlivých profesiách je možné vidieť na grafe 1. Najviditeľnejšie je zníženie počtu osôb pracujúcich na dohodu. Oproti roku 2012 nastal v poslednom sledovanom roku pokles o viac ako polovicu "dohodárov".

Tabuľka 2: Profesijné členenie hlavných pracovných kategórií v %

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Zamestnanci spolu	57	65	66	66	70	71	72
Osoby pracujúce na dohodu	43	35	34	34	30	29	28

Zdroj: vlastné spracovanie na základe údajov ŠÚ SR

Je tiež zaujímavé sledovať vývoj % podielu trvalých zamestnancov versus pracujúcich na dohody. Kým v roku 2012 bol pomer medzi osobami pracujúcimi na dohodu a zamestnancami 43 % : 57 %, tak do roku 2018 sa výrazne tento vyrovnaný pomer zmenil. V poslednom sledovanom roku pracovalo na dohodu už len necelých 30 % všetkých pracovníkov v poľnohospodárstve. Aj pri tomto % vyjadrení môžeme vidieť, že aj napriek poklesu počtu pracovníkov v poľnohospodárskom odvetví sa výrazne menilo rozloženie pracovníkov podľa pracovnej zmluvy s výrazným posunom k práci z pozície zamestnanca.

V ďalšej časti sa zameriame na analýzu ohodnotenia práce pracovníkov v poľnohospodárstve. Porovnáme priemernú hrubú mesačnú mzdu, aj v členení na kraje SR. Následne budeme identifikovať, aké zložky sa podieľajú na tvorbe tejto mzdy.

Tabuľka 3: Priemerná hrubá mesačná mzda v €

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Bratislavský kraj	591	610	667	692	715	770	835
Trnavský kraj	629	676	733	722	754	822	868
Trenčiansky kraj	638	614	668	699	710	852	923
Nitriansky kraj	671	714	766	784	804	867	942
Žilinský kraj	565	612	646	671	704	757	853
Banskobystrický kraj	595	624	672	678	733	769	827
Prešovský kraj	569	616	672	721	722	766	824
Košický kraj	524	535	618	657	661	696	770

Zdroj: vlastné spracovanie na základe údajov ŠÚ SR

V členení na kraje je možné vidieť výraznejšie rozdiely v hrubej mesačnej mzde v poľnohospodárstve. V celom sledovanom období hrubá mzda vo všetkých krajoch rástla. Najvyšší zárobok poberali pracovníci v poľnohospodárstve v Nitrianskom kraji, najnižší zas v Košickom kraji. Toto je asi jedno z mála odvetví, kde najvyššia hrubá mzda nebola identifikovaná v Bratislavskom ale v inom kraji.

V poslednej tabuľke si môžeme všimnúť, aké časti vstupujú do určenia výšky hrubej mzdy, teda z akých zložiek sa skladá. Pre lepšiu porovnateľnosť sme takto analyzovali nielen hrubú mzdu v poľnohospodárstve, ale aj priemernú hrubú mzdu v hospodárstve SR.

Tabuľka 4: Zložky priemernej hrubej mesačnej mzdy v €

		2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Hospodárstvo SR	Priemerná hrubá mesačná mzda - spolu (EUR)	888	912	964	997	1044	1101	1175
	Základná mzda (%)	67,37	67,95	67,07	66,80	66,86	66,77	66,30
	Príplatky a doplatky (%)	7,12	6,92	7,07	7,02	6,90	6,97	7,29
	Prémie a odmeny (%)	10,87	10,58	10,86	11,29	11,32	10,97	10,62
	Náhrady mzdy (%)	11,31	11,36	11,53	11,51	11,40	11,54	11,93
Poľnohospodárstvo lesníctvo a rybolov	Priemerná hrubá mesačná mzda - spolu (EUR)	727	743	802	820	863	906	963
	Základná mzda (%)	69,16	69,54	68,27	68,65	68,91	68,26	68,61
	Príplatky a doplatky (%)	4,55	4,38	4,83	4,29	4,53	4,31	5,05
	Prémie a odmeny (%)	11,57	11,49	11,88	11,60	11,77	12,06	10,94
	Náhrady mzdy (%)	11,88	11,91	12,18	12,49	11,97	12,58	12,82

Zdroj: vlastné spracovanie na základe údajov ŠÚ SR

V hospodárstve krajiny aj v poľnohospodárstve je mzda tvorená jednotlivými zložkami s približne rovnakým percentuálnym zastúpením. Základná mzda v hospodárstve sa podieľa cca 66 % na hrubej mzde v hospodárstve a cca 69 % v poľnohospodárstve. príplatky a osobné odmeny sú v poľnohospodárstve nižšie, len približne 5 %, kým v hospodárstve sú až okolo 7 %. Prémie a odmeny sa v hospodárstve a poľnohospodárstve odlišujú len minimálne. Obe zložky tvoria po cca 11-12 % hrubej mzdy.

5. Záver

Poľnohospodárstvo je v každej krajine dôležitou súčasťou prvovýroby. V prípade Slovenskej republiky sa počet pracovníkov výrazne v sledovanom období znižoval. Percentuálne zastúpenie jednotlivých profesií sa ale výraznejšie nemenilo, len sledovalo klesajúci celkový trend. Dalo sa predpokladať, aj sa nám to potvrdilo, že toto odvetvie je špecifické a jeho špecifiká je vidieť aj na trhu práce, z dôvodu využívania väčšieho množstva osôb pracujúcich na dohodu. Teda v období, keď je viac práce na poliach, sú títo sezónny pracovníci najímaný najmä na práce spojené s úrodou.

Čo sa týka regionálnej štruktúry mzdy, tak aj medzi jednotlivými regiónmi je vidieť väčšie či menšie odchýlky vo výške hrubej mzdy. Aj keď na druhej strane musíme zdôrazniť, že hrubá mzda v poľnohospodárstve v celom skúmanom období rástla.

Poľnohospodárstvo je odvetvím, na ktoré vplýva veľa faktorov a výziev. Výzvy zdôrazňujú naliehavú potrebu inovácií, najmä s cieľom zlepšiť konkurencieschopnosť a udržateľnosť trhu. V tejto oblasti existuje priestor na zohľadnenie najnovších vedeckých poznatkov, inovácií, ktoré sa využili na zlepšenie výrobných procesov. Týmto spôsobom môže riadenie inovácií prispieť k zlepšeniu postavenia poľnohospodárstva v slovenskej ekonomike, lepšej zamestnanosti a oceneniu práce.

Na zvýšenie úrovne poľnohospodárstva je potrebné vykonať určité zmeny. Pre ďalšie skúmanie v tejto oblasti by bolo potrebné zamerať pozornosť napr. na tieto oblasti:

- zamerať sa na malé farmy,
- využívať ekologické inovácie.

Jednou z možností je zamerať sa v ďalšom výskume viac na menšie farmy a podporovať ich činnosť. Malé farmy sa flexibilnejšie prispôbujú požiadavkám trhu. Na druhej strane majú však na trhu menšiu vyjednávaciu silu. Ako vidíme na príklade ovocných fariem v Európe (Greblikaite, Ispiryian, Montvydaite, 2019), skutočnou výzvou pre výrobcov je lepšie využívať nástroje marketingu. Preto je produkcia predávaná na trhu vyššia a pomáha spoločnosti dosahovať zisk, môže zlepšiť zamestnanosť v danom regióne a prispieť tak k celkovému rastu či už regiónu alebo krajiny.

Zoznam bibliografických odkazov

- Aceleanu, M. 2016. Sustainability and competitiveness of Romanian farms through organic agriculture. In *Sustainability*, 8(3), p. 245. DOI: [10.3390/su8030245](https://doi.org/10.3390/su8030245)
- Ayodele, O. J., Innocent, I. O., & Garba, S. J. 2019. Innovation as a Mediating of Relationship Between Internal and External Environment in Agribusiness Performance. In *Marketing and Management of Innovations*, 1, pp. 196-207. <http://doi.org/10.21272/mmi.2019.1-16>
- Buchta, S. 2013. Agrárna zamestnanosť a možnosti tvorby nových pracovných miest. In *Ekonomika poľnohospodárstva*. ISSN 1338-6336, 2013, roč. 13, č. 2, s. 51-68.
- Buchta, S. 2016. Sociálno-ekonomické faktory kvality života a marginalizácie v poľnohospodárstve a na vidieku. In *Siedme slovenskočeské Sociologické dni*, 174.
- Greblikaite, J., Ispiryian, A., & Montvydaite, D. 2019. Development of Berry Farms in Europe: Organisational and Management Issues. In *Marketing and Management of Innovations*, 2, pp. 141-159. <http://doi.org/10.21272/mmi.2019.2-13>
- Jamborová, M. & Masár, I. 2015. Vývojové tendencie zamestnanosti v agrárnom sektore a v potravinárskej výrobe v poslednej dekáde (2005-2014) na Slovensku. In *Ekonomika poľnohospodárstva*. ISSN 1338-6336, 2015, roč. 15, č. 4, s. 109-123.
- Knickel, K., Brunori, G., Rand, S., & Proost, J. 2009. Towards a better conceptual framework for innovation processes in agriculture and rural development: from linear models to systemic approaches. In *Journal of Agricultural Education and Extension*, 15(2), pp. 131-146. <https://doi.org/10.1080/13892240902909064>
- Kuzevičová, Ž., Gergeľová, M., Naščáková, J., & Kuzevič, Š. 2013. Proposal of methodology for determining of potential residual biomass for agriculture and forestry in Slovak republic. In *Acta Montanistica Slovaca*, 18(1).
- Lisý, J. a kol. 2011. *Ekonomía*. Lura edition. (st) ISBN 978-80-8078-406-5
- Némethová, J., & Jaďud'ová, P. 2018. Dopad transformácie poľnohospodárstva a vstupu slovenska do európskej únie na štruktúru pracovných síl. In *Geografické informácie* 22, (2), 2018

- Popov, A. 2017. Assessment of land fragmentation of agricultural enterprises in Ukraine. *Економічний часопис-XXI*, 164(3-4), 56-60. DOI: 10.21003/ea.V164-13 WOS:000406181200013
- Strieženeč, Š. 2001. *Úvod do sociálnej práce*. Trnava: Tipsoft. ISBN 80-868294-6-0